

Zeitschrift: Igl Ischi : organ della Romania (Societat de Students Romontschs)
Herausgeber: Romania (Societat de Students Romontschs)
Band: 64 (1979)
Heft: 12

Artikel: La Val Medel sin las cartas de P. Placi Spescha
Autor: Widmer, Ambros
DOI: <https://doi.org/10.5169/seals-882374>

Nutzungsbedingungen

Die ETH-Bibliothek ist die Anbieterin der digitalisierten Zeitschriften auf E-Periodica. Sie besitzt keine Urheberrechte an den Zeitschriften und ist nicht verantwortlich für deren Inhalte. Die Rechte liegen in der Regel bei den Herausgebern beziehungsweise den externen Rechteinhabern. Das Veröffentlichen von Bildern in Print- und Online-Publikationen sowie auf Social Media-Kanälen oder Webseiten ist nur mit vorheriger Genehmigung der Rechteinhaber erlaubt. [Mehr erfahren](#)

Conditions d'utilisation

L'ETH Library est le fournisseur des revues numérisées. Elle ne détient aucun droit d'auteur sur les revues et n'est pas responsable de leur contenu. En règle générale, les droits sont détenus par les éditeurs ou les détenteurs de droits externes. La reproduction d'images dans des publications imprimées ou en ligne ainsi que sur des canaux de médias sociaux ou des sites web n'est autorisée qu'avec l'accord préalable des détenteurs des droits. [En savoir plus](#)

Terms of use

The ETH Library is the provider of the digitised journals. It does not own any copyrights to the journals and is not responsible for their content. The rights usually lie with the publishers or the external rights holders. Publishing images in print and online publications, as well as on social media channels or websites, is only permitted with the prior consent of the rights holders. [Find out more](#)

Download PDF: 11.12.2025

ETH-Bibliothek Zürich, E-Periodica, <https://www.e-periodica.ch>

La Val Medel sin las cartas de P. Placi Spescha¹

da P. Ambros Widmer

I. Introducziun

La Val Medel ha buca giu la honur ded esser tractada en ina ovra separada sco P. Placi ha scret sur della Val Tujetsch e la Val d'Ursera. – Nus secontentein cheu cun in per indezis sur da ses contacts cun nossa val, abstrahau dallas turas alpinas. Il grond interess de P. Placi vala al Rein ed a ses confluentis: Il giuven Rein ei staus duront tut sia veta in tema preferiu, el visitava adina puspei las fontaunas dil Rein anteriur e dil Rein miez (Rein de Medel).² Igl onn 1818 accumpogna Spescha il renomau pictur de contrada J.L. Bleuler da Zollikon, Turitg, allas fontaunas dil Rein de Medel ed animescha el de maliar il cuolm dil Pass dil Lucmagn³. Savens han ins citau il patratg original de P. Placi de construir sil Lucmagn ina casa de

¹ Quei ei la continuaziun XI della retscha d'artechels: La Val Medel ella glisch da sia litteratura, cumparida ellas «Annalas da la Società Retorumantscha». Annalas 77 (1964), 78–95: La Val Medel ella glisch dalla litteratura belletristica I (P. Maurus Carnot, Guglielm Gadola), Annalas 78 (1965), 134–145: La Val Medel ella glisch dalla litteratura belletristica II (Guglielm Gadola, Augustin Giger, Clemens Pally, Carli Giger); Annalas 79 (1966), 95–99: La Val Medel ella glisch da sia litteratura III (Carli Giger); Annalas 80 (1967), 146–153: La Val Medel ella glisch da sia litteratura IX (Geografia, Geologia); Annalas 86 (1973), zer, J.C. Faesi, A. Ruchat, J.G. Ebel, J.G. Ebel, J.L. Bleuler, Ch. Schwarz, J. Caduff, E. Zittel); annalas 81 (1968), 74–80: La Val Medel ella glisch da sia litteratura V. (H. Hansjakob, H. Verordt, J.C. Heer); Annalas 82 (1969), 121–126: La Val Medel ella glisch da sia litteratura VI (Historia); Annalas 83 (1970), 125–139: La Val Medel ella glisch da sia litteratura VII (G. Gadola, P.M. Carnot, V. Rossel, J. Knittel); Annalas 84 (1971), 151–155: La Val Medel ella glisch da sia litteratura VIII (Igl art, Guida da viadi); Annalas 85 (1972), 39–45: La Val Medel ella glisch da sia litteratura IX (Geografia, Geologia); Annalas 86 (1973), 67–82: La Val Medel ella glisch da sia litteratura X (Las alps). Suenter igl onn 1973 ha la Cumissiun redacziunala dellas Annalas buca pli giavischau la continuaziun de quella retscha medelina che ha il scopo de presentar il patrimoni cultural da Medel agl entir Grischun romontsch. Deplorablamein ei tras quei conclus l'unitad vegnida rutta, l'unitad che leva mussar la cultura d'ina vallada en la medema revista en ina continuaziun nuninterruta.

² Pater Placidus a Spescha. Sein Leben und seine Schriften. Da Fr. Pieth e P. Karl Hager. Bümpliz-Bern 1913. p. LXXVII

³ P. Iso Müller, Zur Entstehung des Alpinismus im Bündner Oberland in «50 Jahre Sektion Piz Terri» 1948, p. 49

ruaus pils erudits e perscrutatur⁴. Cun plascher aparti vegn il cristallograf ad haver tschercau en nosa val ils cristals per sia collecziun de cristallas – quei product della natira ha dau il num alla Val Cristallina – e sin sia carta petrografica ha el nudau sco loghens de petrografia S. Gion e S. Gagl (adular) e la Val Cadlim cun otg puncts (gneiss, granit, turmalin⁵). – Silmeins duas ga ha il conventual de Mustér priu dimora enta Medel, mo ellas han buca cuzzau ditg. Igl onn 1782 tuorna il giuven Spescha da Nosadunnaun a Mustér e surpren cun 30 onns il hospezi de S. Gion, Medel. Mo cun quei ch'ei era negina caplania leu, era quei plitost ina basis per far turas silla pezza medelina che in post de pastoraziun. La secunda dimora de P. Placi ei attestada dal 28 de matg tochen igl εμπrem de zercladur 1816. El ha remplazzau il plevon de Platta e ha giu en quei cuort temps treis battens ed ina sepultura. P. Placi veva era certas aspiraziuns sils beins claustrals enta Medel ed ins veva previu de dar ad el l'administraziun dil hospezi de S. Gagl. Mo suenter haver visitau quei liug, ha el renunziu. In'otra ga eisi stau la damonda da surdar ad el il hospezi de S. Maria cun ses beins a S. Gion. Cert eisi che Spescha veva era ses amitgs enta Medel. Cura ch'el drezza agl uestg Carl Rudolf da Cuera la supplica ded esser retscharts el clerus secular, indichescha el sco perdetga de sias qualitäts Sur Gion Antoni Gieriet, plevon a Medel⁶.

II. Las cartas de P. Placi Spescha

a) *La carta militara*

Ell'uiara de 1799 ha Spescha stuiu surdar al capitani Schöllheim scartiras e cartas che savevan survir alla strategia dell'armada austriaca. Spescha deplorescha quella sperdita, pertgei denter quellas scartiras sesanflava ina descripziun de viadi sil Péz Tgietschen ed ina carta de Medel, Tujetsch e Mustér, per la quala el hagi luvrau in entir onn. (Pieth/Hager p. XIII, 82)⁷.

⁴ Pieth-Hager p. LXXXVI

⁵ Pieth-Hager p. L ss.

⁶ Iso Müller, Placidus Spescha 1752–1833. Ein Forscherleben im Rahmen der Zeitgeschichte. Disentis 1974, p. 137 ss.

⁷ Igl onn 1798 scriva Spescha: Remarcas sur dils pass ella Surselva pils officiers austriacs. Cf. Pieth-Hager LXXXI, Ischi Semestril ann. 59 nr. 2, 1974, p. 65 e 71

b) *La carta Derichsweiler*⁸

Igl onn 1930 anflan ins a Glion ina carta sur dalla Cadi e ses cunfins ord la pleva de P. Placi Spescha. Walram Derichsweiler, il renomau exploratur della Val Medel, publichescha la carta cun in artechel: Eine wiedergefundene Speschakarte, en:

Die Alpen VII. Nr. 10 (Bern 1931), p. 381–383. El porta ils mussaments che quella carta ei vegnida fatga avon la revoluziun ed il barschament della claustra 1799.

Sin quella carta anflein nus per Medel e sia proxima vischinonza ca 90 numns locals. Spescha ha nudau ils numns en treis categorias: 23 numns ein screts silla carta sezza, 13 numns d'alps ein mess agl ur della carta sut il tetel «Alps», ed ils auters numns locals ein screts cun numeras: la numera silla carta, e sur e sut la carta las numeras culs numns⁹.

c) *Commentari della carta Derichsweiler*

1. La forza dil lungatg romontsch u dil romontsch de Medel era gronda avunda per dar era als loghens silla vart tessinesa ina fuorma romontscha. Il Lago oscuro ella regiun dil Ritom senumna tier Spescha Lac stgir, il Pezzo Berneggio egl ost dil Lago Retico ei silla carta P. Bernetsch, il laghet Lago Isra el nordost da P. Taneda ha silla carta il num L. Isla, la Val Termine viers il Passo dell'Uomo secloma sco aunc oz Val de Tiarms, Camperio al sid dil Lucmagn senumna cheu Compier, igl uclaun tessines Campo daventa Comp, la Val Camadra da Ghirone alla Greina ha il bi num romontsch Val Ursera.

2. Tier entgins numns locals vesein nus la fuorma medelina cun sias leschas linguisticas: monoftongaziun de uo > o, die ie > e, vocalisaziun de -ll > i: Forns, P. Garvel, S. Giau. Ins sto sedumandar pertgei che Spescha ha buca nudau la fuorma tipica medelina de LACU lai. El scriva Lac ed era Lacets (per Lajets). Igl ei clar che nus havein savens l'ortografia usitada da gliez temps: lg, oz gl, ng, oz gn: Sterlegls, Mureun ping. Sch'el scriva Mureun e buca Muraun, corrisponda quei alla pronunzia medelina. Alla veglia ortografia audan era las fuormas cun o enstagl igl u ded oz: La Poza, Pozeta, Coralìa.

3. Nus vesein in pèr fuormas interessantas dal svilup linguistic ano: Pigrè ded oz ei tier Spescha Pegore (PECORARIU), P. Uffiern ded oz senumna

silla carta P. Glinfiern (INFERNU), P. Scai ded oz ha la fuorma veglia P. dils Scaigs (skalja 'Schuppe' Rät. Namenbuch 2, 215). La Val Cadlimo numna Spescha Val Curlim.

4. Il Fil liung cumpara silla carta sco Fil aul, il num Painzas sco Crestpeinzas, la Bora sco Boraulta. P. Camotschs sto corrispunder al Tgamos ded oz. Bunamein tuts ils nums selaian identificar, mo pil mument sai jeu buc explicar silla carta Derichsweiler la muntogna P. Baditscha (Nr. 135) el vest dils Lajets, ed el sid de Sontga Maria in num: Las Merz (?)

5. Ils hospezis ein adina indicai exactamein cul num Spital, p.ex. Spital S. Gion, Spital S. Gaigl, Spital S. Maria. Da quei deriva era il plaid tipic dil Lucmagn: ils spitaliers.

d) La carta de 1819

En claustra de Mustér sesanfla ina carta de P. Placi Spescha cul tetel: Fluenzia dil Rhein Surselva. Spescha indichescha claramain autur e datum de quella carta, pertgei da maun dretg sut la carta ei scret: Desinau tras P.P. Plazi Spescha, Konventual, d'ol Desiert lan 1819. Ed amiez sut la carta legin nus: Finiu ils 15 d'Oktober 1819 en Tron. Sco desiart caracterisescha pia Spescha sia dimora a Trun viers la fin de sia veta. Mo nus vesein era sia humilitonza scientifica, pertgei ch'el aschunscha silla inscripziun: Salvis erroribus multis.

e) Differenza u svilup denter la carta Derichsweiler e la carta de 1819

1. Quei che croda si il pli fetg ei la nova ortografia de P. Placi¹¹ silla carta de 1819. El metta siu niev sistem ortografic sigl ur della carta sisum a dretg ed a seniester della carta culs tetels: Leksiun do Konsonants, Leksiun do Vokals. Lu scriva el mintgamai parallel las letras novas e veglias, p.ex.

Novs	Veders
c	tsch
l	gl, lg,
n	gn
a	ae
u	ui

Culla nova ortografia scriva el pia ils numms de Medel, p. ex. Lokman, Skals, P. Kurvat, P. Pozata, P. Valaca. – Cun siu sistem niev ei la caussa strusch vegnida pli clara pil lectur, schebein Spescha ha priu ordavon cheu in per enzennas ch'ins drova era ella fonetica ded oz.

2. Silla carta de 1819 ein nudau biars uclauns de Medel che muncavan silla carta Derichsweiler: Pali, Baselga, Soliva, Biskulm, Casura, Drual, Pon (sper Acla), Perdac. – Pia constatein nus ina pli gronda exactadad silla secunda carta.

3. Cun quei che Spescha vul designar silla carta de 1819 las auas, indichescha el sin quella carta las punts sur il Rein de Medel. Nus vein cheu in interessant mussament historic per l'existenza dellas punts medelinas. Igl autur nota cull'enzenna las suandontas siat punts: denter Curaglia e Baselgia via a Mutschnengia, suenter Platta ina punt a Drual, ina punt denter Furns e Pon ad Acla, ina punt da Perdatsch a Duscherei el sid della sbucada dil Rein de Cristallina, ina punt al spital S. Gagl, ina punt sur il Rein avon il spital de S. Maria ed ina punt davos quei hospezi.

4. Autras pintgas differenzas denter las duas cartas: Silla carta Derichsweiler pren Spescha savens l'expressiun topografica 'stgeina', p. ex. Stgeina Chitschinas, Stgeina Glinfiern, Stgeina Bernetsch, Stgeina Gaglianera. Silla carta de 1819 lai el naven – cun excepziun della Stgeina mota – quella expressiun e metta il plaid 'Pez' u 'Val', p. ex. Pez Val Lufiern, Pez Bernatsch. – Silla carta de 1819 ei igl autur en quei senn pli exacts ella nomenclatura alpina ch'el drova – probabel sut l'influenza dils indigens – savens igl adverb dil liug: ora + ils..., p. ex. ols Scals, ols Garviols, ols Vons, ols Sterlils. – Interessant eisi ch'el emprova de dar l'explaziun dil num 'Scopi' cura ch'el scriva 1819: Skapi ne ol capi. La Val Cadlim senumna silla carta Derichsweiler Curlim, 1819 Karlim u Kadlim. Il Lac stgir silla carta Derichsweiler daventa 1819 puspei il Lak scür (il plaid talian), Garviel silla carta Derichsweiler survegn 1819 la pronunzia medelina Garvel.

f) *La carta della Greina da P. Placi Spescha 1820*

P. Placi planisava in stradun dal Tessin sur la Greina el Grischun. Per quei scopo dessegna el ina carta silla quala el metta ina reit de vias de communicaziun denter Olivone ed il Grischun. La carta ha ina grondezia da

14×22 cm ed ei vegnida publicada en «Radioscola, Annada XI, cudischet 1 (1966), p. 11/13 ed egl «Ischi» 50 (1964), p. 180/181. La carta consista ord duas parts: la carta geografica e dasperas in text explicativ. La carta geografica ha il tetel: Strada sur la Greina ne sur il Locmanier. Sut la carta eisi scret: Designau tras R.P. Placi Spescha gl on 1820, e dedicau als Sigrs Comissaris de las stradas Grishiunas. Sil text explicativ ligin nus: Strada sur la Greina, ne sur il Locmanier. Declaraziun verbala de: noms.... Las vias projectadas van naven dad Olivone: ina via sur il Lucmagn a Mustér, ina via tras Campo, Val Camadra sur la Greina a Sumvitg, ina via dalla Greina sur il Diesrut a Vrin, ina via da Campo tras la Val de Gierms (oz il Lago Luzzone) surenvi a Val S. Pieder e de leu ella Lumnezia, finalmein ina via de comunicaziun dalla Val de Gierms silla Greina per seunir leu cullas autras vias. Veramein ina imposanta reit de comunicaziuns che vess ligiau treis culturas e lungatgs: Tessines, Romontschs e Gualsers!

Quei che interessescha nus, ei la secunda part della carta, quei vul dir la «Declaraziun verbala». P. Placi Spescha enumerescha leu tut ils nums naven dal Rein da Tschamut tochen la Val Lumnezia. El distingua treis categorias: Nums (sco tals), Lags, Pezza. Nus s'occupein cheu mo culs nums locals ord la Val Medel e contuorn. Ei setracta de circa 50 nums. Quei che surpren igl emprem ei l'exactadad culla quala P. Placi ha nudau las fuormas. El dat la pronunzia sursilvana e savens dasperas la pronunzia medelina: Parde (medelin) ne Pardi (sursilvan), Fuorns ne Forn. Pil hospezi S. Gagl dat el treis fuormas: Spital S. Gal, Gaigl, ne Gai. La davosa fuorma corrispunda alla pronunzia medelina precisa. El indichescha era per 5 lohens della vart tessinesa las variantas romontschas: Spital Campier, Camper, Scona ne Sumascona, Olivon ne Olivone, romonsh: Uorscha, ne l'Uorscha, Val de Terms, ne Tiarms, V. Segn, Sarden. Enqualga survegn il liug de tschella vart de Medel in summa mo la fuorma romontscha, in musament co il lungatg romontsch-medelin veva tschaffau era il sid: (Lai) Stgür per il Lago Oscuro, L'Insla per Isra, Cadagn per Cadagno. – Clara pronunzia medelina vein nus els nums: Quolms de Norsas (surs. nuorsas), Poza, pozas (surs. Puozzas). In tipic num medelin ei de Tscheimaun, quei vul dir las uclivas de Drual e Matergia. – La fuorma hodierna Scai cumpara sut Scaigls, Rondadura sut Rondadira, Duscherei sur Duserei, Val Cadlim ei tier P. Placi Val Curlim (el scriva V. Curlim e fontauna de quei Rhein). Pozoca sto esser il num hodiern Puzsetta.

El menziunescha magari dus nums per la medema pezza: Davosglatschärs, ne Piz S. Gai, Blas, ne alv, Serndät (?) ne Gaglianära. – Biars nums tunan silla carta de Spescha sco oz: Ritom, Piora, Locmanier, Sco-

pi, Vial, Fil, Valatscha, Rhein de Medel, Platta, Curaglia, Pali, Blau, Stavelatsch. El ei fetg exacts: L'aua, ne Rhein e Val Crystalina. La Val Casatscha ei numnada sco oz, mo Uffiern ei tier el Val Giufiern. Ils Lajets (surs. laghets) scriva el Lachäts. Interessant eisi che il tierm «spital» el senn de hospezi, refugi ed agid pils viandonts sur tut la ruta dil Lucmagn duvrada aunc en quei temps fetg stedi. Spital S. Joan, Spital S. Gal, Spital S. Maria, Spital Casatscha, Spital Campier. –

g) Cumparegliaziun della Carta della Greina 1820 culla carta de Derichsweiler 1790

En general semeglia la carta da 1820 la carta da 1790, mo igl ei natural che P. Placi, il nunstunclenteivel e malruasseivel perscrutatur e geograf emprova adina de midar e migliorar zatgei tenor sia perschuasium.

1. La carta da 1820 stat sut l'influenza della nova ortografia che Spescha ha introduciu suenter 1800. Exempels: 1790 Gaglianera, 1820 Gaglianara, 1790 Davos glatschers, 1820 Davos glatschars, 1790 Lacets, 1820 Lachats (a= ä). – 1790 Lac stgir e L. Stgier, 1820 Lac stgur (u= ü). Ella nova ortografia abolescha Spescha ils consonants dubels: Tesin, Surin. Mo el ei buca consequents. El scriva 1820: Villa, da l'autra vart veva el gia silla carta de 1790 biars consonats sempels: Poza, vaca. – Silla carta da 1820 anflein nus l'enzenna per la silba accentuada: Camadra, Pali, Valatscha, Scopi. Quellas enzennas mauncan totalmein silla carta da 1790. Spescha ei silla carta buca consequents culla nova ortografia. Bein metta el Locmanier, mo el scriva Gaglianara e buca Galinara. Silla carta de 1790 legin nus Duscherei, mo silla carta de 1820 emblida el l'enzenna e metta Duserei enstagl de Duşerei.

2. Nus vein gia viu che Spescha dat silla carta da 1820 pliras pronunzias (sursilvan, medelin, talian) per il medem liug: Val de Gierun, ne Gierun, ne Ghiron. Quella pluralitad maunca dil tut silla carta de 1790.

3. Silla carta da 1790 situescha Spescha il Lai blau culla numera 102 sin Muschaneras siado el nord-vest ded Acla. En verdad dat ei leu in Lai blau, mo generalmein dessignein nus cul Lai blau il lag alpin sur l'Alp Rondadura. Silla carta da 1820 vegn numnau sut la numera 94 in Lai blau senza indicar il liug, mo nus astgein supponer ch'igl autur manegi cheu il «ver» Lai blau.

